

2^e UPDATE PILOT KBH

23/03/2023, v2

Door aanvallen van wolven op gescheperde kuddes op de Elspeter heide was er begin 2022 dringend behoefte aan goede bescherming van de kuddes op de heide. Het betreft 2 kuddes van [REDACTED] en de kudde van de Stichting Schaapskudde Gemeente Nunspeet (SSGN). [REDACTED] is daar schaapherder. Doel is om als schaapskudde met de wolven naast elkaar te kunnen leven. Een geslaagde pilot kan als voorbeeld dienen voor anderen, om hopelijk op deze manier de gescheperde kuddes op de heide te behouden.

Pilot

Het gebruik van 2 kuddebeschermingshonden (KBH) per kudde (totaal 3 kuddes) om de wolf zowel te weren bij de kudde tijdens het hoeden, als in de kralen. Gestart in mei 2022, nu 11 maanden onderweg. Duur van de pilot: minimaal 2 jaar.

Succescriteria

De kuddebeschermingshonden zijn aan het eind van de pilot geïntegreerd in de 'bedrijfsvoering' van de desbetreffende kudde. Inclusief alle dagelijkse/periodieke facetten en omgevingsfactoren. Meer in detail:

A. Wolfwerend

- De herder is overtuigd van de meerwaarde van de KBH tijdens het hoeden en vertrouwt op de preventieve werking van KBH
PA/DvZ zijn overtuigd van de meerwaarde en preventieve werking van de KBH's. DvZ heeft nog nooit een wolf gezien. PA heeft een glimp opgevangen. Rondom de nachtkralen worden veelvuldig verse drollen aangetroffen en er worden wolven waargenomen op de wildcamera's. Beiden zijn tevreden over het verloop van de pilot, maar zien zichzelf nog steeds voor nieuwe uitdagingen gesteld.
- De kudde is niet aangevallen / er zijn geen schapen gewond of gedood door wolven (of een enkele keer maar dan verklaarbaar)
DvZ heeft geen aanval gehad. PA ervaart in de praktijk het lerend vermogen van de wolf. Bij PA is 1 schaap gepakt bij een gescheperde kudde tijdens een aanval overdag, waarbij de wolf (een zwerver o.b.v. DNA) de inschatting heeft gemaakt dat de aangelijnde KBH niet nabij kon komen. Een bevestiging voor PA dat de werking van de KBH's gekoppeld is aan het wel of niet loslopen.

B. Door de herder te managen (na een gewenningsperiode)

- Werken met KBH is te managen voor de herder
Het is te managen, maar het is substantieel meer werk. De aanpassingen die ze in deze overgangsperiode moeten doorvoeren vragen het nodige van de bedrijfsvoering. Voor beiden geldt dat het meerwerk niet in de komst van de KBH's zit, maar in de komst van de wolf.
Voorbeelden:
 - DvZ werkt met een compactere kudde voor meer overzicht op de heide. In sommige gebieden is dat minder wenselijk voor de begrazing.
 - PA is veel tijd kwijt aan de administratieve kant van de wolf en KBH's. Andere contracten opstellen, (langer) onderhandelen over contracten, meerwerk verdedigen. Van de 3 langlopende contracten voor 2023 heeft hij er net 1 zeker gesteld, de andere 2 zijn nog onderwerp van gesprek. Zonder toezeggingen kan PA geen herders inhuren en koppelen aan KBH's. Idealiter wil PA KBH's voor vast koppelen aan bepaalde herders om zo meer stabiliteit te creëren. PA heeft dan extra geld nodig om zijn bedrijfsvoering op voorhand (en niet achteraf) aan te passen.

Postadres
Postbus gogo, 6800 GX Arnhem

t 026 359 85 68
e wolvencommissie@gelderland.nl

- DvZ brengt haar schapen van december t/m februari niet meer naar de schaapskooi midden in het dorp om overlast op voorhand te voorkomen. Dat betekent wel dat ze haar gesplitste kuddes in de weilanden moet foerageren en dat kost veel tijd en vraagt investering in ruiven.
- PA Hoe kleiner de ploeg herders, hoe makkelijker het werkt met de honden. DvZ werkt samen met 1 collega met de KBH's, daarin vinden geen wissels plaats. PA werkt met een grotere groep herders, waaronder tijdelijke zzp'ers. Dat is een stuk bewerklijker en dat betekent dat de stabilisatie van de honden langzamer gaat.
- Inzet van vrijwillige herders is niet meer mogelijk vanwege de professionaliseringslag die werken met KBH's vraagt.
- PA het begrazen van hondenlosloopgebieden met een kudde met KBH is niet haalbaar.
- **Werken met KBH is te doen voor de herder qua werkdruk (levert geen significant extra werk op)**
PA/DvZ het levert nu nog significant extra werk op, maar de verwachting is nog steeds dat het met de loop der tijd makkelijker wordt. De honden moeten stabiliseren en meer ervaring opdoen met verschillende situaties. Scheperen / schapen houden in wolvengebied betekent wel continue focus. In het veld, op de honden, bij het rasteren. De herder kan niet verslappen, de wolf vindt een zwakke plek.
- **Honden functioneren zelfstandig en onaangelijnd**
PA/DvZ hebben de KBH nog aangelijnd. Er wordt geoefend met loslopen aan de lange lijn en aankomend seizoen denken ze de honden op geschikte momenten los te kunnen laten lopen. Onaangelijnd is nu nog een stap te ver, maar nog steeds het streven. Uiteindelijk wordt dat ook noodzaak, want de KBH's kunnen alleen hun werk goed doen als ze over grotere afstanden los kunnen lopen. Op dit moment en zeker als het aantal schapen groeit/ grotere kuddes (en dat is de wens) staat een herder met een aangelijnde KBH te ver weg om een aanval te kunnen voorkomen/weren. Zie daarvoor de situatie waarbij 1 schaap is gepakt.
- **Het houden van KBH is financieel draagbaar voor de kudde eigenaren**
PA/DvZ pilot verloopt qua out of pocket kosten binnen budget. Ook de aanschaf van de 2 nieuwe KBH's bij PA. De meerkosten van arbeid voor wolf en KBH's worden niet vergoed. De penningmeester SSGN geeft aan in overleg te zijn met de gemeente over extra kosten die zijn ontstaan en de noodzakelijke vergoeding,. De schatting van PA is dat het hem structureel 25% meerkosten oplevert. In de winter moet PA meer mankracht inhuren / aanhouden. Het is anders rasteren, op een andere manier je kudde houden (KBH wordt gekoppeld aan 1 kudde, je wil niet steeds KBH met andere schapen of kuddes samenvoegen). PA heeft de prijsverhoging doorberekend aan zijn opdrachtgevers. Een TBO is akkoord, een TBO (nog) niet. De laatste noemt de komst van de wolf/inzet KBH's ondernemersrisico.
- **Schapen moeten vrij kunnen bewegen en niet gewond raken (KBH verwonden niet met opzet schapen)**
DvZ geen incidenten. PA geeft aan dat in een koppel schapen waarvan gedacht werd dat ze niet drachtig waren er toch een lam geboren is. De KBH's (onstabiel duo) hebben twee pasgeboren lammeren verorberd. Onrust in de kudde zorgde ervoor dat er vervolgens een schaap in het rasters vast is komen te zitten en geëlectrocuteerd is. PA is ervan overtuigd dat een stabiel duo prima in een aflammerende kudde kan werken. DvZ geeft aan dat de KBH's vorig jaar probleemloos tussen haar lammeren liepen en gaat ervan uit dat het samenvoegen van KBH's en lammeren ook nu goed zal gaan.
- **Hoedhonden doen vrij hun werk in aanwezigheid van KBH en andersom**
PA Hoedhonden en KBH's raken steeds beter op elkaar ingespeeld. Bij DvZ is dit vanaf het begin goed gegaan.

C. Omwonenden en toeristen

- **KBH leveren geen overlast en (geluids)klachten op vanuit omwonenden (uitgaand van normale omstandigheden, dus niet bijvoorbeeld uitgedaagd worden door mensen)**
DvZ heeft geen klachten van omwonenden, maar die houdt de KBH's bewust op afstand van de bewoonde wereld. PA merkt dat de KBH's structureel zorgen voor de nodige 'gespreksstof' met de buurtbewoners. De honden blaffen bij tijd en wijle en zo lang de ramen van mensen nog dicht zijn en hij de KBH's en de schapen om de paar dagen verhuisd wordt dit door 98% van de mensen

geaccepteerd. Kortdurende beweiding met KBH's in bewoond gebied is nu onderdeel van de werkwijze van PA, voorheen bleven de schapen langer staan. In de zomer staan de schapen weer op de heide en is er minder beweiding in bewoond gebied. Op plekken waar schapen zijn doodgebeten, begrijpt men de komst van de KBH beter, dan daar waar de wolf nog niet geweest is. PA is en blijft hierover men omwonenden in gesprek. PA Alle duo's van PA waren solo aan het werk. Dat zorgt ervoor dat ze heftiger reageren dan wanneer ze samenlopen. In duo's verdragen ze meer van hun omgeving, alleen zijn ze continue alert. De mensen die overlast ervaren van de KBH's zijn vaak ook de mensen die veel angst hebben voor de wolf.

PA had vlak voor ons gesprek een e-mail ontvangen van een ruiter die later online is gegaan op facebook (zie bijlage). De herders geven aan dat ze nooit direct langs een (ruiter)pad rasteren om deze problemen te voorkomen. De KBH's staan met een bufferzone zodat er altijd ruimte tussen zit. Dit is voor recreant en KBH prettig. Het zorgt voor minder opwinding en voorkomt dat mensen de honden van dichtbij gaan benaderen. De kans op ontsnapping is klein, maar blaffen doen we wel.

- Werken met KBH levert geen significante belemmeringen op voor het toerisme; ofwel omstanders hebben bij goed gedrag geen last van de honden

Bij goed gedrag van de recreant is de KBH goed inzetbaar/trainbaar. Daar waar recreanten zich niet aan de regels houden (honden los, ruiters van de ruiterpaden af, MTB'ers die niet afstappen, maar dwars door de kudde fietsen) blijft het voor herder en KBH lastig. "de onberekenbare factor" PA/DvZ anticiperen wel door routes te kiezen waarmee ze recreanten kunnen vermijden. DvZ staat in goed contact met de boa vwb handhaving (loslopende honden, niet op de paden, ...).

Randvoorwaarden en acties

- Het voortbestaan van gescheperde schaapskuddes als immaterieel cultureel erfgoed moet worden geborgd. Dit houdt in dat er gegarandeerde vergoeding moet zijn voor de kosten die de aanschaf en het onderhoud van KBH met zich meebrengen als afgesproken in de pilot.
PA/DvZ dit punt is nog niet geborgd. Meerkosten zijn nu onderdeel van de pilot en worden door PA in de kostprijs per hectare verwerkt. De onderbouwing van PA vinden opdrachtgevers geloofwaardig, maar de financiële consequenties willen opdrachtgevers niet dragen.
- Begeleiding bij de introductie van de honden in de kudde en training van de herder in het werken met de honden.
PA/DvZ Samenwerking met [REDACTED] is goed en wordt alleen nog ingezet bij veranderingen (nieuwe duo's) of als de KBH's uit roulatie zijn geweest (winterperiode). Goede begeleiding is wel een vereiste voor het welslagen van het werken met KBH's. Een herder heeft hierover veel te leren.
- Gps-zender aan de honden, om ze te vinden mocht een raster vlak gaan en de honden meelopen met vrijgekomen schapen. Daarnaast biedt een gps-inzicht in de activiteit van de KBH, mede ten opzichte van aan/afwezigheid van wolven
Alle KBH dragen een gps-zender.
- Honden moeten met elkaar overweg kunnen. De combi reuen/ teven kan zowel een moeilijkheidsfactor als een succesfactor zijn
 - PA heeft 2 volwassen teven in het najaar erbij gekregen om meer rust in de 'oude' duo's (jonge reuen) te brengen. Een teef was een leasehond die inmiddels weer terug is naar België. De eerste 2 duo's zijn eerst uit elkaar gehaald en solo aan het werk gegaan. Nu zijn er bij [REDACTED] nieuwe duo's (jonge reu _volwassen teef) gevormd die weer op elkaar ingespeeld moeten raken. Het heeft PA werk en tijd gekost om de oude en nieuwe honden stabiel te krijgen. PA krijgt 2 nieuwe teven uit Portugal erbij. Een teef wordt ingezet voor een fokprogramma.
 - PA heeft op dit moment een nest pups, een ongelukje tussen broer en zus. Dit nest wordt zorgvuldig gescreend en lijkt geen gezondheidsproblemen te hebben. De pups krijgen wel de basisopleiding binnen een kudde schapen en hebben direct 'bonding' waar ze in hun verdere leven als KBH profijt van zullen hebben.
 - Onderdeel van de pilot is dat in het tweede jaar een jonge hond wordt toegevoegd t.b.v. toekomstige vervanging. DvZ heeft nog steeds dezelfde 2 honden en gaat zoals het er nu uitziet - in het 2^e jaar geen 3^e hond toevoegen. Haar KBH's zijn 2 geworden en ze merkt dat de honden nu stabiel worden. Ze luisteren beter, zijn veel rustiger en voorspelbaar geworden. De verbinding KBH met hun eigen kudde is erg goed. De honden van DvZ zitten nu in de winterperiode met een

deel van de kudde op een weiland. PA voegt ook geen 3^e hond toe, hij start met nieuwe duo's in het nieuwe seizoen.

- Opstellen van een goed communicatieplan i.s.m. de gemeente en bij voorkeur de afdeling communicatie/persvoorlichting van de gemeente als contactpunt voor de pers.
Bij de start is er veel media-aandacht geweest. Doorontwikkelen van de voorlichting over de KBH schiet er in de waan van de dag bij in. TBO's en gemeenten ondernemen geen communicatieacties, terwijl de recreant wel geïnformeerd moet worden/blijven. Er wordt veel mondelinge toelichting gegeven door de herders. VVV Nunspeet neemt een artikel op over KBH in hun magazine voor toeristen. Gemeente Nunspeet heeft toegezegd vaste bordjes te plaatsen met korte info over de KBH's. DvZ geeft aan samen met [REDACTED] infomiddagen te willen gaan organiseren voor recreanten.

Monitoring

- Bijhouden / behandelen en toetsen van het aantal klachten per maand over de honden
PA/DvZ hebben geen officiële klachten over de KBH's ontvangen, behalve de verzekeringskwestie van PA. Via de gemeente en/of de TBO's zijn ook geen meldingen. Wel worden er vragen gesteld in het veld en benaderen inwoners de herders rechtstreeks bij geluidsoverlast.
- Bijhouden van incidenten en uitwerken van de aanleiding, context en gevolgen
PA heeft de incidenten uitgewerkt (confrontatie KBH/hoedhond, loslopende KBH, publiek wat 's avonds laat bij de nachtkraal interactie zoekt met KBH, commotie over KBH/lam/Elspeet, gevallen ruiter, geluidsoverlast blaffende KBH's). DvZ heeft geen incidenten.
- Bijhouden van activiteiten rondom kralen dmv cameravallen.
WiNL monitort de camera's van PA/DvZ. Van de kudde van DZ zijn beelden beschikbaar waarbij de KBH's aanslaan. 1,5 minuut later lopen er 4 wolven voorbij de camera. Ook is op beeld zichtbaar dat de wolven schapen achter rasters op stroom passeren zonder tot de aanval over te gaan. Wanneer de kudde verplaatst is en de rasters zonder stroom staan komt de wolf dichterbij om tot inspectie over te gaan. DvZ monitort via 2 eigen camera's het gedrag van de recreant versus de KBH's.

Kosten

- Commerciële schapenhouders willen de arbeidskosten zo laag mogelijk houden door zo efficiënt mogelijk te werken. Door de komst van de wolf en het gebruik van de KBH's gaat de efficiëntie omlaag en de arbeidskosten omhoog. TBO's die het gebruik van KBH als voorwaarde opnemen in de aanbesteding, zouden daar ook de kosten voor moeten dragen. Vanuit zijn bedrijfsvoering en schaalgrootte heeft PA daar meer last van dan DvZ.
- Voor gescheperde schaapkuddes en professionele beweidsbedrijven is de KBH een goede preventieve maatregel. Voor veel schapenhandelaren is de KBH te bewerkelijk. Idealiter wordt de KBH onderdeel van de BIJ12-norm en wordt er een kostendekkende subsidie voor uitgegeven bij de provincies.
- Penningmeester SSGH: De kuddes doen hun uiterste best om de kosten inclusief arbeidskosten zo laag mogelijk te houden door zo efficiënt mogelijk te werken. Voor de beide kuddes is door het gebruik van de KBH het hebben van vaste herders belangrijker geworden. Hierdoor gaat de efficiëntie bij de commerciële kuddes omlaag en is voor de stichtingskuddes de h=noodzaak ontstaan om een vaste betaalde kracht in dienst te nemen. Dit waar deze werkzaamheden voorheen door vrijwilligers werden gedaan. De kosten voor de stichtingskudde is hierdoor significant gestegen. Overall is er meer werk omdat naast de schapen ook de KBH's verzorgd moeten worden en kunnen "klusjes" niet eenvoudig meer tussendoor gedaan worden.

Juridisch aansprakelijk

- PA heeft een incident gehad met ruiters. De KBH liep aan de lange lijn los bij een van zijn herders, de KBH is blaffend richting de ruiters op het ruiterpad gegaan, paarden sloegen op hol en een ruiter is van het paard gevallen/ De paarden hadden geen letsel (hond heeft alleen geblaft). Hond is teruggekeerd naar de kudde en de ruiter heeft PA in een later stadium opgespoord en aansprakelijk gesteld voor de gelden schade. Dat is een verzekeringskwestie (bedrijfsaansprakelijkheid) geworden en daar heeft PA nog geen uitsluitel over gekregen. Aard van het letsel is PA niet bekend.
- DvZ geeft aan toch gebruik te willen maken van het aanbod van Teun Achterkamp om over de

juridische aansprakelijkheid in gesprek te gaan met de gemeente Nunspeet. In een eerder stadium heeft de gemeente DvZ niet betrokken bij het wijzigen van de APV en door personeelwisselingen ontbrak een vast aanspreekpunt. DvZ neemt contact op met TA.

- DvZ ervaart beperkte betrokkenheid vanuit de gemeente (als TBO) bij de pilot. KBH's maken het voor de gemeente/TBO vooral lastiger i.p.v. dat ze gezien worden als oplossing voor het samenleven met de wolf. TBO'ers begrijpen in eerste instantie niet dat de schaapskudde niet langs een ruiterspad / hondenlosloopegebied wil werken. Ook de juridische aansprakelijkheid wordt als lastig ervaren.
- Vanuit de 'Regels voor huisvesting en verzorging van dieren' mag een hond niet onbeschermd tegen slechte weersomstandigheden en onbeheerd buiten alleen worden gehouden. KBH's staan 24/7 en zonder schuilhut bij de schapen. PA houdt er rekening mee dat daar tegen geageerd gaat worden. Dat is nu nog niet gebeurd. DvZ heeft in overleg met de gemeente Nunspeet een ontheffing gekregen voor het onbeheerd achter mogen laten. Haar honden hebben een schuilhut.
- **Factsheet KBH**
- PA geeft aan dat hij richting opdrachtgevers een factsheet KBH nodig heeft om de onderbouwing toe te lichten. Wat komt er allemaal bij kijken. CTN gaat deze info in overleg samenstellen.

BIJLAGE FACEBOOKPOST

9 maart '23

Buitenrijden, hoe lang nog?

Ik en mijn stalgenootje lopen tegen dezelfde dingen aan en we vragen ons af of meer recreanten te paard dit herkennen.

We wonen op de Veluwe (Noord, inclusief roedels wolven inmiddels), hebben onze paarden op een heerlijke stal pal aan de Veluwe trail. We hebben beide een paard met veel ervaring met buitenrijden. Onze paarden zijn enorm verkeersmak, niet bang voor honden en hebben ook oog in oog met wild gestaan (herten en zwijnen). We kennen onze paarden ook erg goed omdat we ze al jaren in ons bezit hebben.

Echter de laatste tijd valt ons dingen op. Mijn paard bijvoorbeeld was altijd heel relaxed zonder andere paarden mee. Met andere paarden kon zij zich nog wel eens druk maken om het tempo en wie er voorop mag enzo, maar in mijn eentje hadden we hier geen last van en liep ze altijd heel ontspannen en was zelfverzekerd. Maar de laatste tijd is dit compleet veranderd. Met anderen voelt ze zich meer op haar gemak (drang van veiligheid van een kudde) en in mijn eentje is ze enorm alert, gespannen, kijkerig, schrikkeriger, onzekerder en wat helemaal raar is, ineens lijkt ze bang voor honden.

Nu is het zo dat de plaatselijke herder zijn kudde schapen bewaakt met kuddebewakingshonden, welke ook langs wegen en ruitersporen geplaatst worden. En nu blijkt deze hond een potentieel gevaar te zijn, ook voor een paard (prooidier). Onze beide paarden (afzonderlijk) raakten in paniek bij de confrontatie met de KBH al was dit op een afstand van zo'n 40 meter. De KBH sloeg aan en de dreiging kwam serieus binnen bij onze paarden, wat gevaarlijke taferelen opleverde.

Sindsdien zijn onze beide paarden enorm gespannen bij het horen en zien van een hond en raken ze in de stress. Bij gewone honden kan ik haar uiteindelijk overtuigen dat t goed is, maar bij de KBH dus absoluut niet! Mijn merrie heeft al snel door wanneer we deze naderen en gaat staken. Staken heeft ze echt nog nooit gedaan in haar hele leven!

Daarnaast zien mijn stalgenoot en ik heel vaak wolvensporen. We weten ook dat ze er lopen, maar hebben gelukkig nog niet te paard oog in oog met een wolf gestaan. Maar hier ligt tegelijk ook onze grootste zorg, want de kans dat dit gaat gebeuren wordt alsmaar groter. Als ons paard al in paniek weg wil van een KBH in de verte, dan geloof ik niet dat mijn paard te sturen of te hanteren of te controleren is bij een confrontatie met een wolf. En de wolf staat niet achter een raster...

Het overlevingsinstinct neemt t over en als wij het paard daarin willen remmen, dan maar zonder ruiter (dus bokken/stelgeren) maar vluchten zal ze. Het paard is niet voor niks per definitie een vluchtdier. Al deze ontwikkelingen (wolven in t gebied, KBH langs de ruitersporen) maakt het buitenrijden ineens tot een gevaarlijke sport ipv ontspannen manier van bewegen voor zowel paard als ruiter. Wij vragen ons serieus af of we in de nabije toekomst überhaupt nog wel kunnen buitenrijden of dat dit t begin is van t einde... Zonder komst van wolven (en KBH) was er niks aan de hand en konden we heerlijk genieten van de natuur met ons paard. Maar hoe moet dit verder? Hoe doen anderen dit die ook recreëren te paard in wolvengebieden? Samen op pad doen we sws al, maar dat helpt niet echt, want als de 1 gaat, gaat de ander ook...

Wat kunnen we doen tegen deze ontwikkelingen? Ik wil mijn hobby en mijn paard niet opgeven! Ik wil dit blijven doen, maar wel verantwoordt. Het kan toch niet zo zijn dat door de wolven de recreanten uit de natuur worden gejaagd? Dat kunnen we toch niet zomaar laten gebeuren??

189 opmerkingen / 71 keer gedeeld

https://www.facebook.com/groups/994653607546091?hoisted_section_header_type=recently_seen&multi_per_malinks=1918738885137554